

Itsekkyuden filosofian perusteet

Ayn Rand: *Kun maailma järkkyy* (*Atlas Shrugged*). Suomentanut Jyrki Iivonen. Minerva 2017.

Ayn Rand ja *Kun maailma järkkyy* ovat oleellinen portti Yhdysvaltojen ymmärtämiseen. Jyrki Iivosen sanoin:

Jos ei tiedä tai tunne Randia, on iso aukko Amerikkaa koskevassa sivistyksessä. Emme ymmärrä Yhdysvaltoja, jos emme tiedä randilaisesta ajattelusta. Ajatussuuntana randismi tarkoittaa hienostunutta nimeä amerikkalaiselle unelmalle. Hän antaa eettiset perusteet sille, miksi voitontavoittelu on niin hyvää.

Vaikuttaa siltä, että osa maailman taloudellisesta eliitistä on omaksunut Randin filosofian ja etiikan, tulos näkyy esimerkiksi Panaman tietovuodon paljastamista tiedoista eliitin veronkierron yleisyydestä.

Kuka oli Ayn Rand?

Kirjan ymmärtämiseksi on tarpeellista tuntea Ayn Randin tausta ja historia. Hän syntyi vuonna 1905 Pietarissa venäjänjuutalaisen apteekkarin Zinovy Rosenbaumin tyttäreksi alkuperäiseltä nimeltään Alisa Rosenbaum. Vallankumouksen puhjettua perhettä vainottiin, ja he joutuivat pakenemaan Krimille. Palattuaan Pietariin Rosenbaumin perhe eli vaikeissa oloissa nähden ajoittain jopa nälkää.

Ayn Rand kävi koulunsa Krimillä ja suoritti yliopistotutkinnon joidenkin muiden porvaristyttyjen kanssa kohtaamiensa vaikeuksien jälkeen Petrogradin valtionyliopistossa vuonna 1924. Hänen ensimmäinen kirjansa oli amerikkalaista

filmitähteä Pola Negria käsittelevä tutkielma. Rand pääsi vuonna 1926 turistiviisumilla Yhdysvaltoihin, jossa hän muutti nimensä Ayn Randiksi. Etunimi Ayn on peräisin Aino Kallakselta.

Kun maailma järkkyy ilmestyi vuonna 1957. Rand oli siis ennen kirjan kirjoittamista kokenut Venäjän vallankumouksen ja Venäjän äärimmäisen raa'an sisällissodan. Hän oli seurannut Yhdysvalloista käsin natsismin nousua, juutalaisten joukkomurhaa Euroopassa, toista maailmansotaa ja sitä seurannutta perusteellisuuden kansallistamista muun muassa Englannissa.

Rand tuomitsi jyrkästi kommunismin, fasismin ja Nietzschen filosofian. *Kun maailma järkkyy* on Randin viimeinen kirja. Sen jälkeen hän keskittyi filosofiansa viimeistelyyn. Filosofialleen hän antoi nimeksi objektivismi, koska hänen sanojensa mukaan nimi eksistentiaalismin oli jo varattu. Rand kuoli Yhdysvalloissa vuonna 1982.

Teoksen perusasetelma

Kirjan päähenkilö on Dagny Taggart, Taggart Transcontinental -rautatieteyhtiön operatiivinen johtaja ja toinen omistajista. Yhtiötä johtaa nimellisesti hänen veljensä James Taggart, mutta käytännössä Dagny on koko yhtiön johtaja. Hank Rearden on perustamansa teräsyhtiön omistaja ja johtaja. Hän on keksinyt täysin ylivoimaisen teräslaadun, Reardenin metallin, josta valmistetut rautatiekiskot, sillat ja moottorit ovat kilpailijoihin verrattuina täysin omaa luokkaansa. Hankista ja Dagnystä tulee kirjan edetessä rakastavaisia.

Eddie Willers on Dagnyn lapsuuden ystäviä ja Taggartin rautatieyhtiön kantavia voimia. Francisco d'Anconia on argentiinalaisen suuren kupariyhtiön perijä, omistaja ja Dagnyn ja Eddien lapsuudenystäviä. Ellis Wyatt on Coloradossa sijaitsevan öljy-yhtiön perustaja, omistaja ja rautatieyhtiöiden tärkeä asiakas. Ragnar Danneskjöld on merirosvoiksi ryhtynyt valtion pyrkimysten vastusta-

ja. John Galt on tiedemies, keksijä ja valtion toimia vastustavan liikkeen johtaja. Hänestä tulee Dagnyn rakastaja.

Edellä olevat henkilöt lukuun ottamatta James Taggartia Rand kuvaa tarmokkaiksi, älykkäiksi, vastuuntuntoisiksi, rehellisiksi ja ennen kaikkea tuottaviksi. Ulkoisesti he ovat solakoita, urheilullisia ja Fransiscoa lukuun ottamatta vaaleita. Kirjan sankareilla on kotijoukoissaan valtion toimien laajentamista kannattavia heikkoluonteisia ihmisiä, kuten nimenomaan James Taggart ja lisäksi Reardenin vaimo, veli ja äiti.

Valtion edustajia ovat valtion johtaja Thompson, tohtorit Robert Stadler ja Floyd Ferris, lobbari Wesley Mouch ja hallituksen Dagnyn rautatieyhtiön valvojaksi määräämä uniformussa esiintyvä ja pistoolia kantava Cuffy Meigs. Nämä Rand kuvaa vallanhimoisiksi, epäluotettaviksi, pälyileviksi, ammattitaidottomiksi ja ulkoiselta olemukseltaan valtoiksi, ylipainoiksi ja epäsiesteiksi. Heistä Rand käyttää yleisnimityksiä syöpäläiset, saalistajat ja vetelehtijät.

Teoksen juoni

Suuresta sivumäärästään huolimatta *Kun maailma järkkyy* on helposti luettava, loogisesti etenevä klassinen kuvaus hyvän ja pahan taistelusta. Kirjan toiminta keskittyy Dagnyn ponnisteluihin pelastaa Taggart Transcontinental. Hän joutuu investoimaan rataosuuksiin, jotka eivät ole kannattavia, ja taistelemaan kannattavien rataosuuksien rakentamisesta ja kunnostamisesta sekä kiskojen ja kuljetuskaluston hankinnasta. Tärkeän osajuonen muodostaa Dagnyn ponnistelut Ellis Wyattin öljykuljetusten varmistamiseksi.

Valtio laajentaa koko ajan määräysvaltaansa ja säännöksiä kilpailun rajoittamiseksi ja teollisuusaloitain tapahtuvaksi yhteisvastuun ja yhteenliittymien edistämiseksi. Valtion ja sen ylivaltaa vastustavien toimet johtavat vähitellen koko maan talouselämän lamaantumiseen, kuljetusten ja teollisuuden

romahtamiseen ja lopuksi nälänhätään. New York tyhjenee, kun sinne ei saada valtion edustajan Meigsin virheiden vuoksi kuljetetuksi elintarvikkeita. Kuljetuskalusto on varattu etelän soijasodan kuljetuksiin. Yllättäen soijasato kuitenkin ho- mehtuu ja pilaantuu.

Dagny ja Hank löytävät erästä raunioituneesta tehtaasta vallankumouksellisen moottorin jäänökset. Moottori voisi toimiessaan muuttaa ilmakemän staattisen sähkön käyttökelpoiseksi kineettiseksi energiaksi. He etsivät moottorin keksijää. Valtion toimia vastustavat tuhoavat teollisuuslaitoksen ja katoavat. Merirosvo Ragnar Danneskjöld tuhoaa teollisuuslaitoksia ja merikuljetuksia. Kirjan loppuosassa käy ilmi, että teollisuuden kadonneet ja tehokkaat johtajat ovat asettuneet Coloradossa olevaan John Galtin johtamaan laaksoon. Laakso on suojattu nerokkaalla ylhäältäpäin näkyvyyttä harhauttavalla ilman suojakerroksella. Laaksossa eletään Randin objektivismista tuttujen arvojen mukaan. Mikään ei ole ilmaista ja kaikki saavat palkkionsa ansioidensa mukaan. Kirjan lopussa paljastuu, että ihmemoottorin keksijä on John Galt ja että moottori toimii Galtin laaksossa.

Ero julkishallinnon ja yksityisen puolen luovuudessa on kirjan mukaan erittäin selvä. Kun kirjan sankarit ovat keksineet Reardenin metallin, Galtin kehittämän moottorin ja laaksoaan suojaavan ilmakerroksen, niin julkishallinnon keksinnöt ovat yksinomaan tuhoavia. Tohtori Ferrisin kehittämä äänialloilla toimiva ase tuhoaa kirjan lopuksi kaiken 100 mailin säteellä mukaan lukien Taggart Transcontinentalin Missisipin ylittävän sillan. Toinen julkisella puolella tehty keksintö on sähköllä toimiva kidutuskone.

Perusasenne työhön ja vastuuseen on julkisella ja yksityisellä puolella kirjan mukaan selvästi erilainen. Dagny tekee päätökset rationaalisesti, panee ne toimeen ja valvoo toteutusta loppuun saakka. Hyvä esimerkki on hänen tar-

mokkuutensa Taggart Transcontinentalille oleellisen tärkeän Rio Norte Linen rakentamisessa. Vastoin valtion edustajien tahtoa Dagny päättää käyttää Reardenin metallista valmistettuja kiskoja. Samaa metallia Dagny käyttää Missisipin ylittävän sillan rakentamiseen. Panettelusta ja väärin tietojen leviittämisestä huolimatta rata ja silta valmistuvat ajoissa. Dagny on itse veturissa, kun juna ensimmäistä kertaa ylittää sillan. Päätösten ja vastuun pakoilu on tyypillistä julkiselle puolelle. Ongelmien tullessa eteen tavallinen kommentti on: ”Minä olen noudattanut kaikkia ohjeita enkä ole voinut tehdä mitään muuta – ei minua voi syyttää.”

John Galtin agentit houkuttelevat tuottavia ihmisiä laakson asukkaiksi. Siinä värväystoiminnassa on mukana myös Ragnar Danne-skjöld, joka yrittäessään saada Hank Reardenin muuttamaan laaksoon lupaa tälle, että saat takaisin kaikki maksamasi tuloverot. Kirjan lopussa Yhdysvallat on käytännössä tuhouttu, ja se on jossain 1800-luvun alun tasolla. Teollisuutta ei enää ole, ja ihmiset liikkuvat hevosvankkureilla. Laakson asukkaat valmistautuvat ottamaan maan takaisin ja nostamaan sen toimillaan ja arvoillaan takaisin jaloilleen. Läpi kirjan seurataan myös Dagnyn ja Hankin sekä lopussa Dagnyn ja Johnin rakkaustarinoiden kehitymistä. Rakkaustarinoiden kuvaukset ovat hyvinkin romanttisia mutta rakasteluohjeiden kuvaukset väkivaltaisia.

Kirjan eettinen ja moraalinen asetelma

Kirjan loppupuolella Galt ottaa koko maan radioaallot haltuunsa ja pitää valtionjohtaja Thompsonin sijasta koko kansakunnalle tarkoitetun puheen. Tuossa 70-sivuisessa puheessa kuvataan Randin filosofian perusteet.

Kirja tuo esille Randin perusfilosofian eettisestä egoismista eli rationaalisesta itsekkyydestä. Ihmisen hyveet ja paheet ilmenevät hänen olemassaolonsa peruspila-

reista: rationaalisuus, rehellisyys, oikeudenmukaisuus, itsenäisyys, lahjomattomuus, tuotteliaisuus ja ylpeys.¹

Kuvattu eettinen egoismi ja rationaalinen itsekkyyks johtavat *laissez-faire*-kapitalismiin. Altruismi ja sosiaaliset tulonsiirrot ovat tuomittavia. Kehittäessään kirjan jälkeen filosofiaansa objektivismiksi Rand päätyi määrittelemään julkishallinnon ainoiksi tehtäviksi sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden varmistamisen, eli poliisin ja armeijan, ja oikeuslaitoksesta huolehtimisen. Toisin sanoen esimerkiksi alussa mainittu Panaman paperien paljastama verojen kierto olisi ollut Randin ja kannattajiansa mukaan moraalisesti oikein.

Kirjan lopussa ehdotetaan Yhdysvaltain perustuslakiin lisäystä ”Kongressin ei tule säätää mitään sellaisia lakeja, jotka rajoittavat tuotannon ja kaupankäynnin vapautta”.² Vaikka kirja selvästi karrikoi sosialismia ja fasismia, se jäljittelee ihanneihmistä kuvattua kansallissosialistien kuvaa ”arjalaisesta rodusta”. Se kuvaa myös ihanneihmistään samoin kuin kommunistit kaadereitaan.

Randin kannattajista ja vastustajista

Rand ei jätä kylmäksi vaan herättää kannattajissaan ja vastustajissaan voimakkaita tunteita. Lisäksi kannanotot Randin oppeihin ovat selvästi politisoituneet. Kannattajista nimekkäimpiä ovat olleet tai ovat presidentit Ronald Reagan, Donald Trump ja keskuspankin johtaja Alan Greenspan, joka otti kyllä etäisyyttä Randin oppeihin sääntelyn höllentämisen jälkeen ilmi tulleiden talouselämän skandaalien ja väärinkäytösten seurauksena. Lukuisat republikaaniset senaattorit ja kuvernöörit vannovat Randin oppien nimeen, esim. Paul Ryan, Rand Paul, Ron Johnson ja Mark Sanford, sa-

moin korkeimman oikeuden tuomari Clarence Thomas. Randin opit ovat saaneet laajaa kannatusta Yhdysvaltain talouselämän johtajilta ja uuskonservatiiveilta. Opit ovat levinneet ympäri maailmaa esimerkiksi opiskelijoiden ja eurooppalaisten konservatiivien keskuuteen.

Randin vastustajat ovat ammatifilosofejia ja leimallisesti liberaaleja. Erityisen voimakasta vastustusta on herättänyt Randin eettinen egoismi. Vastustajat viittaavat ihmisen luontaiseen sosiaalisuuteen ja siihen, että ilman yhteistyötä muiden ihmisten kanssa tuloksia ei saavuteta. Randin ihailemat ”yli-ihmiset” seisovat muiden ihmisten harteilla.

Vastustajat viittaavat tavallisesti Randin kieltämään tämänhetkisen moraalifilosofian kulmakiveen Kantin kategoriseen imperatiiviin.³ Toinen, johon Randin moraalioppia verrataan, on David Humen filosofia.⁴ Samoin arvostelijat arvioivat Randin väitettä, että kaiken toiminnan ja myös moraalin tulisi perustua vain järkeen. Tosin tämä lienee mahdotonta, koska ihminen ei voi koskaan ohittaa tunteitaan, vaikka kuinka yrittäisi.

Mihin Randin yhteiskuntamalli toteutuessaan on johtanut? Lyhyellä 10 vuoden tähtäyksellä normien ja sääntelyn purulla on ehkä onnistuttu kiihdyttämään talouden kasvua. Randin kuvaama yhtiökapitalismin pitkän kantaman hädellistä on riittävästi kokemuksia. Äärimmäiset tulojen ja omaisuuden jakautumisen epätasaisuudet ja yhteiskunnan polarisoituminen johtivat Ranskan ja Venäjän val-

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Atlas_Shrugged

2 Ayn Rand: *Atlas Shrugged*, New American Library, a division of Penguin Group (USA) Inc, s. 1069.

3 Teko on moraalisesti hyvä, jos maksiin, jonka perusteella tekoon ryhdyttiin, voitaisiin toivoa olevan yleispätevä laki. Kategorisen imperatiivin mukaan ihmisen on siis toimittava oman itsensä täydellistämiseksi ja muiden hyvinvoinnin lisäämiseksi.

4 Hyvä kuvaus Randin objektivismin arvostelusta löytyy osoitteesta <https://owlcation.com/humanities/The-Virtue-of-Stupidity-A-Critique-of-Ayn-Rand-and-Objectivism>

lankumouksiin. Usko yli-ihmisiin puolestaan aiheutti toisen maailmansodan hirveydet. Toisaalta on selvää, että tuloeroja tarvitaan yhteiskunnan pitämiseksi luovana ja antamassa kansalaisilleen toivoa paremmasta.

On aiheellista kysyä, miten Rand suhtautuisi pohjoismaisen hyvinvointivaltion malliin, jossa pyritään edistämään sosiaalista koheesiota, yhdistämään yksityisyrityseliäisyyden luovuus ja tehokkuus yhteiskunnalliseen tasa-arvoon, vastuun ottamiseen ja mahdollisuuksien antamiseen kaikille esimerkiksi julkisen terveydenhuollon ja koulutuksen avulla. Tuloksethan ovat olleet hyviä.

Kirjan *Kun maailma järkkyy* yhteiskuntamallien kuvaus on mustavalkoinen ja kysymyksenasettelu suuresta sivumäärästään huolimatta varsin yksinkertaistettu. Kirjan uuden yhteiskunnan kuvaus kelpaa vielä huonommin uuden yhteiskunnan malliksi kuin Tolkienin *Taru sormusten herrasta* tai Karl Mayn poikien seikkailukirjat. Randinkaan oppien ihannoinnissa kyse ei voi olla logiikasta, ajattelusta tai analyysistä vaan yksinkertaisesti riistoon oikeuttavasta uskonnosta. Kirjan suomentamista on sponsoroinut Björn Wahlroos.

MATTI KARVINEN

Kirjoittaja on tutkimusjohtaja ja tietokirjailija.

Tiedekirjasta faktaa opintoihin ja iloa opintonsa päättävälle!

SNELLMANINKATU 13, HELSINKI
WWW.TIEDEKIRJA.FI